

Invokáció

Uljön csak le Szigethi Gyula Mihály uram, kegyelmednek ma helye van köztünk. Hogy nem ismerik? Hogy sokan még a nevét sem hallották? Emiatt ne keseregjen, professor uram! A feledés porából — vagy a feledtetés sarából? — jutott másokra is az elmúlt másfél évszázad alatt. Ily módon szellemi örökségünk-ből is sokat elpazaroltunk, az igaz, de ami megmaradt, az a miénk, okos számbavétele is halad előre. Vigasztalásképpen még csak annyit, hogy negyven (!) kéziratot kötetének már nemcsak gondos őrzője — a székelyudvarhelyi tudományos könyvtár —, hanem értő lapozgatója, hangos hírverője is akadt a pályatárs Hermann Gusztáv személyében. Ő figyelmeztet: „Tisztázni kellene, hogy irodalmi öröksége, főleg drámái, milyen tartalmi és formai értéket rejtegetnek.” Majd: „Kutatók összefogását igénylő szép munka volna kimutatni, hogy [...] a korabeli tudományos ismeretek szintjén tanított-e, hogy filozófiai, természettudományi nézetei melyik irányzat felfogásához igazodtak.” Mert Hermann Gusztávotl tudjuk azt is, hogy kegyelmed professzorsága idején (az 1796 utáni esztendőben) kezdtek el — az ifjúság elméjét akarván világosítani, boldogságokat előmozdítani — az irodalomtörténet és kritika, a társadalom- és természettudományok tanítását a székelyudvarhelyi kollégiumban.

Es ezzel hagynám is a professor úr érdemeinek felsorolását, hiszen ünnepre invitáltuk: az első hazai magyar nyelvű népszínházat avatjuk szerény tehetségünk szerint. Megtanultuk — már el sem kell tagadnunk —, hirdetjük is bátran a színjátszás fontosságát az anyanyelv ápolásában, kiművelésében, az ifjúság nevelésében. Már ennek tudatában írhatta kegyelmed — alig tíz esztendővel a kolozsvári hivatásos Théátrum megalakulása után, vagy éppen annak hullámverésében —: „Allítottunk ez iskolában fel 1801-ben egy Jádzó szint is, mely lenne az ifjúság gyakorlatatásának s maga viselete formáltatásának helye.” Úttörő tett volt, meg is emlékeztünk róla az elmúlt esztendőben; a helyi világi színjátszás kezdetének százhetvenötödik évfordulóját az egész város ünnepelte.

Hogy mi minden történt az elmúlt két évszázad alatt, vagyis amióta kegyelmed — már a szükség parancsa miatt is — drámaíráásra adta a fejét, s „jádzó szín”-ről is gondoskodott, azt okosan, szépen elmondta-leírta — ha nem is az egészet — Hermann Gusztáv. Még annyit, inkább csak ismétlésképpen, hogy a láng (nem fáklya volt, mi a mécseshez szoktunk) nem aludt ki. Hűsészes őrzők, önzetlen szolgálók mindig akadtak a város tanárai, tisztviselői, iparosai, kereskedői között. Vajon nem a hagyományok melegében nevelkedett-e Csíki András, Bíró Levente, Márton János? És még hányan? Tudja meg kegyelmed, hogy nincs olyan hazai színház, ahol ne találánánk Székelyudvarhelyről (vagy környékéről) elszármazott színészt, rendezőt. A művelődési ház kulcsinével nem dicsekedhet senki — az 1950-es esztendő végén épült —, de tudatformáló, elmét csiszoló tevékenységet csodálni-tanulni sokan jöhetnek ide. Az utóbbi években átlag ötvenhatvanra rúgott a hivatásos drámai, dalszínházi és esztrád művészek gyűtteseinek előadásainak száma — állítja Hermann Gusztáv, és nem is kételkedünk szavaiban. Szívesen látott vendég itt a lapszerkesztő, az író, a költő, a képzőművész, s mindig visszavárják azt, akinek volt s van okos-fontos mondanivalója; népes irodalmi estek, délutánok bizonyítják ezt. S ha már így leltározunk, nem feledkezhetünk meg a sokszínű, „hét megyére szóló” fesztiválokról, kulturális hetekről sem. Ha az egyikbe belecsap a bizalmatlanság villáma, szerveznek egy másikat; a formákat lehet változtatni, a tartalom legyen jó, hatása egészséges.

Vissz térve a hagyományápoláshoz: tudja meg kegyelmed, hogy ebben a városban, csak kutyafuttában is, tizenhét állandó jellegű színjátszó csoportot számolhatunk össze. És ezek közül egyik-másik még országos sikerekkel is dicsekedhet. Nos, ha mindenik csoportnak csak harminc tagja van, akkor Székelyudvarhelyen minden hatszázadik ember — kora, tudása és tehetsége szerint — Thália szolgája.

Bizonyításnak, miszerint a műkedvelő népszínház megalakítása nem kegyes ajándék, hanem szükséglet volt, azt hiszem, ennyi elég. Hogy friss játszókedvben, ügyszeretében, de még tehetségben sincs itt hiány, arról mindenkit meggyőzhetett a bemutatkozás, Huszár Sándor *Jött egy leány...* című színművének előadása. A darab, az egyéni teljesítmények, a rendezés megmértetése nem a mi dolgunk. De a mércével is bánjunk csínján! Mert a székelyudvarhelyi művelődési ház hatvanas létszámú „nagy” színjátszó csoportja (két kisebb is van, mert kell az utánpótlás) nem akar hivatásos színházzá alakulni. Nem törekednek erre a vezetők sem. Egyetlen „színré lépő” ifjú vagy idősebb munkás, diák, tanár vagy tisztviselő sem akar színésszé válni. Játszani akarnak, ahogy kegyelmed mondta volt: a gyakorlat s a magaviselet formáltatása végett. Játszani egy közösség értő-pártfogótámogató melegében.

En azt mondanám kegyelmednek, hogy a rendezés, a díszletek, kosztümök elkészítése mellett bízzuk rájuk a repertoár összeállítását is. Saját erőik s lehetőségeik ismeretében nem fognak Shakespeare- vagy Beckett-darabok tanulásába kezdeni. Játszókedvük mögött a felfedezők izgalma parázslík. És irodalmi házunk táján van még felfedeznivaló bőven: Tamási Áronra és Tomcsa Sándorra gondolok. Persze, kegyelmedre is! Nem találánk darabjai közt olyant, amelynek üzenetét ma is megszívlelhetjük? A szavak vagy éppen egy-két jelenet átrendezését, hiszem, hogy nem venné kegyeletsértésnek.

A közel két évszázados hagyományok köteleznek, a mércét is valahol itt kell keresni, tudják ezt a székelyudvarhelyi művelődési ház vezetői. Még többet mond Finta Béla: — Örömmel jelenthetem ki, hogy a romániai magyar művelődési élet neves személyiségei ígérték segítségüket, hathatós támogatásukat. Úgy legyen!

És hazajönnék bátorítást és tanácsot adni a Székelyudvarhelyről elszármazott színészek, rendezők is.

Október elsejével indul a Népszínház első évadja.

Örüljön velünk kegyelmed is.

Kassay Miklós

Birsalma avagy recept egy liktáriumhoz

Lírai természetrajz

„Birsalma-liktáriumnak mértem székfüvet három latot” — olvasom a Szó-történeti Tárbán, és valami megsajdul bennem; nincs igaza orvos ismerősömmnek, hogy a szív nem fáj, csak a népdalban, mert amit itt baloldalt érzek, mélyen a mellkasomban, az bizony semmi egyéb, mint a szívem fájása;

megképzik előttem a nagyasszony, a hétszilvafás — vagy birsalmafás — kúria kis nagyasszonya, aki egy őszi napon, gyümölcseréskor, három lat székfüvet mért a birsalma-liktáriumhoz, s ezt feljegyezte, alkalmasint este, gyertyavilágnál, bodzabogyóból facsart lila-fekete tintával és lúdtollal, a kornak megfelelő helyesírással — ezerhatszázban vagyunk és hetvenhatban — és cirkalmasan rajzolt betűkkel; este, mikor az udvarház elcsendesült, a szolgálók aludni tértek, csak a kuvaszok mordultak egy-egyed odakinn a kertaljban mocorgó sündisznókra, s a kecske-faggyú-gyertya sercegett idebenn a jó torockói kovácsolt vas gyertyatartóban;

vélem, hogy fáradt volt a nagyasszony, egész nap a liktáriumot főzte a szolgálók segédletével, s most, hogy kitöltötte a mázas járai fazekakba és a polcra rakatta, s a székfüves méz és a birsalma leve egymással jól elkeveredvén és lassan hűlni kezdvén, a topánfalvi csebresek faragta kerek fafedők alól édes illattal öntötte el a házat, most leült megpihenni; úgylehet előbb belelapozott a Herbornban készült, de az ő nyelvén szóló szoltároskönyvbe, megállt a bazsalikomszálnál, s elolvasott egy szoltárt, ahogy szokta, egy lappal ismét tovább helyezvén — a holnapi áhítat-porcióhoz — a virágszál-könyvjelzőt, vagy elővette néhai prédikátor Melius Juhász Péter ez idő szerint kettő híjával százesztendő munkáját a füvek

és fák hasznáról, s előbb azt böngészgette, csak aztán ütötte a kalamárisba a lúdtollat, hogy feljegyezze, hány lat székfüvet mért ki — alkalmasint szárított székfüvet — a pácolt tölgyfa saroktékában őrzött szebeni gyolcs zacskóból a birsalma-liktáriumhoz;

titok, mi célból jegyezte fel, mert hogy mi célból tette a székfüvet a liktáriumba, azt mai ésszel sem nehéz kitalálni, a kamilla — ahogyan ma nevezzük — mindig kedvelt gyógyfüve volt a népnek s a tudós doktoroknak, a nagyasszony tehát beteget ápolhatott a háznál, ha kamillafőzetre volt szüksége; az titok, hogy mi célból számolt be cselekedetéről írásban, azért-e, hogy maga el ne felejtse, vagy a leányaira hagyja, ha voltak leányai, a székfüves birsalma-liktárium néhai udvari fő konyhamester Lencsés Györgytől származó és ez idő szerint ugyancsak mintegy százestendős receptjét, a konyhamester bátorságos „probatum est“-tel ajánlott szereinek könyve nem lévén kinyomtatva, avagy azért-e, hogy ha az ura, aki Havaselvéről hozta a székfüvet egy portai követségjárásakor, mert ott bővebben terem a napos síkságokon, látja a drága orvosszer apadását a zacskóban és megreklamálja, öneki szolgálhasson igazolásul az írás azt illetően, hogy hű sáfár volt, lattal mért mindent, s nemhogy pazarolt volna, hanem még inkább a pince, a padlás, a kamra gyarapításán fáradt, mert — hogy csak ama napot említse, amelyen feljegyezte az itt olvashatókat — megfizte liktáriumnak a szülőbe plántált fiatal birsalmafák első gyümölcsét, a legszebbiket eltévéen megmutatni ura ökegyelmének, mikor hazatér újabb követségjárásából, nálánál nagyobb urak kíséréséből, megmutatni azzal a szóval, hogy „nézze, lelkem uram, egészen megpuhult már, egyék belőle, mulassza el a szájából a sok fekete leves ízét“;

de mondom, titok marad, ebből a célból ütött-e lúdtollat a kalamárisba vagy amabból, avagy egy harmadikból, mert a Szótörténeti Tárban véget ér az idézet; még az is káprázat, hogy azt a néhány szót egy asszony jegyezte fel, hiszen egy uradalmi kulcsár, egy patikus is feljegyezhetné, jóval könnyebben megbecsülhető célból, mint a nagyasszony, akit csak én képzelek, én látok a vállán hímzett gypjúkendővel, az orcáján arany gyertyavilággal, a kezében — egykor oly fehér, sima kezében — a lúdtollal ülni a Tár élettelen adata mögött az élet valaha volt valóságában, az édes-otthonias birsalmaillat terjengésében, egy karszékben, háttal a gyerőmonostori csempések rakta s azon az őszi napon már befűtött kályhának, talán mert az otthonomban is, jóllehet nem udvarház, csak egy tömbház egyik lakrésze, feljegyezi az én nagyasszonyom egy-egy általa s énáltalam feltalált új liktárium, erdei gyümölcsökből készült kompótok, borok, réti füvekből készült teakeverékek receptjét, hogy a leányaira hagyja, s talán egy új Szótörténeti Tárra, melyet újabb háromszáz — vagy ki tudja hány száz — esztendő elteltével lesz szerkesztendő egy azon időkbéli jeles professzor;

s akkor hogyné fájna a szívem, ha arra gondolok, hogy ehhez minekünk ugyanúgy el kell múlnunk, mint ahogy elmúlt a három lat székfüves birsalma-liktárium nyelvi és kultúr-történeti emlékét ránk származtató nagyasszony, együtt egy valaha volt teljes világgal; és hogyné volna mégsem túlon túl keserű a szívem fájása, ha arra gondolok, hogy ama világnak minden eleme megvan, épp csak átrendeződött, hiszen maga sem új teremts volt, csak Metamorphosis, ahogy az alkotjai labanc felpanaszolta, s ha latra teszem azt, hogy néhány szó, egy szimpla mondatszerkezet — „liktáriumnak mértem székfüvet három latot“ — mennyire a jövőbe horgonyoz minket, ha vannak leányaink, fiaink, s fiainknak, leányainknak lesznek fiaik, leányaik, akik megértik.

Vereben Jufkén